

בענין ריבוי מעשי צדקה בסכום זהה

יש לעיין האם אדם הנותן צדקה בסכום מועט להרבה עניים מקיים יותר מצוות מאשר אדם שנותן את אותו סכום לעני אחד. ודבר זה נוגע טובא לסדר חלוקת כספי צדקה, וכבר באו דברים אלו בדברי הפוסקים והאחרונים, ולפי שיש בדברים אלו יסודות בגדרי קיום המצוות ראינו לנכון לשוב ולשנות פרק זה.

א. כתב בספר אהבת חסד חלק א' פרק א' סי"ד, אם באו לפניו הרבה אנשים ואחד מהן צריך ללוות סך מרובה ושאר האנשים לא יבקשו ממנו כל אחד כי אם דבר מועט, ואם ילווה להאחד הסך המרובה לא יהיה לו מה להלוות לשאר האנשים, מוטב שילווה לכל אחד סך מועט מלהלוות לאחד סך מרובה דעל כל אחד ואחד שהוא מלווהו הוא מקיים מצות עשה בפני עצמה, וכבר אמר התנא באבות והכל לפי רוב המעשה ועיין שם בפירוש המשנה להרמב"ם. ואם האחד שרוצה להלוות לו הסך המרובה יועיל לו בהלוואתו שלא יתמוטט לגמרי אפשר שהוא קודם דבזה מקיים ג"כ מה שאמר הכתוב וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו וגו' ובדידהו ליכא רק מ"ע דהלואה ועיין א).

א) ונכפלו הדברים כעין זה ממש באהבת חסד חלק ב' פרק י"ג וז"ל גם ידוע הוא מה שאמר התנא באבות פ"ג ובטוב העולם נידון והכל לפי רוב המעשה [היינו שהעולם נידון לפי רוב מעשיהן ואם היו לטוב יצאו זכאין בדינן] וכתב הרמב"ם מה שלא אמר לפי גודל המעשה מפני כי נכון הרבה יותר שיפעול האדם לטוב פעולות רבות אף שכל פעולה בפני עצמה היא קטנה משיפעול האדם פעולה אחת גדולה הדמיון אם יתן אדם צדקה לעניים רבים לכ"א מעט מעט עד שנתקבץ לרו"כ אחד והשני התגבר על יצרו ונתן לעני בן טובים אחד רו"כ שלם אף שזה עשה ג"כ כדין שלווה היה צריך ליתן רו"כ שלם מ"מ זכותו של ראשון הוא הרבה יותר גדול כי ע"י שפועל האדם פעולות הטובות כפי מה שציונו הש"י נפשו של אדם מתעלה עי"ז כי השיג בנפשו קנין טוב וגם מתקדש בשביל זה, וכמו שכתוב למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלהיכם וזה הראשון הרגיל נפשו לטוב ע"י פעולות הרבות והשיג קנין חזק לנפשו הרבה יותר מהשני שלא התגבר על יצרו רק פ"א וע"כ למעלה בחשבון המצות לא נחשבת רק אחת.

וכן הוא באהבת חסד חלק ב' פרק י"ז בהערה וז"ל היוצא מדבריו שהמעלות נמנו לאדם לפי ריבוי מעשיו לא לפי גודל מעשיו ועתה נחזה בעניינינו לפי התקנה שכ"א יתן רק דבר קצוב לשבוע בבת אחת ולא יותר כמה וכמה א"פ פעולות טובות שיש על כל אחת ואחת מצות עשה דאורייתא נגרע מהעיר מדי יום ויום עי"ז כי מלפנים כשהיה הבעה"ב נותן בפרוטרוט היה פועל טוב בכל פרוטה ופרוטה וכשנבוא לחשבון שנה שלמה ימצא שחסר עי"ז כמה אלפי רבואות פעולות טובות שיש בכוחם להכריע את ישראל לכף זכות וכשנתבונן בזה הענין בלבד די להסיר המכשלה הזו.

ב. וכן כתב בספר אפיקי ים חלק ב' פניני ים אות ה' וז"ל לפני הליכה לבית הכנסת יפריש צדקה, היינו, מה שמשלם בכל חודש לאיזו צדקה, כמו על הישיבות וכדומה, יחלק לתת מזה מעט בכל יום, וירויח בתרתי: [א]. תחת מצוה אחת בכל חודש, יהיה לו קרוב לשלשים מצוות, וכבר כתב הרמב"ם ז"ל, דיהו הפירוש במשנה, והכל לפי "רוב" המעשה. [ב]. קיום מצוות צדקה לפני התפלה ובכל יום.

ג. וכבר קדם בזה הב"ח סוף סי' תרצ"ה שכתב לבאר את השוני בתקנת חכמים במצוות פורים שמצוות מתנות לאביונים היא נתינה אחת לשני עניים, והיינו שכל עני מקבל מתנה אחת, ואילו במשלוח מנות נותנים שתי מתנות לאדם אחד. וכתב בתוך הדברים וז"ל והנה לאשר לא יחדל אביון מקרב הארץ ורבה העזובה מצוה לחלק ולתת לכל אביון מתנה אחת, כי כך כתבו הקדמונים והשכל גם כן יחייב אותו כי מי שיש לו מאה זהובים ליתן לעניים שגדול שכרו כשיחלקם למאה עניים מאשר יתן כל מאה זהובים לעני אחד או לשנים וג' כי זה שנתן למאה החיה מאה נפשות, אבל בשמחת האדם עם אוהביו ורעיו אולי לא ימצאו לאדם אוהבים רבים וכו'.

ד. ויש לעיין בדברים אלו, דלכאורה מצוות צדקה עניינה שיתן אדם מכספו לעניים וכן מצוות הלוואה עניינה שילווה אדם מכספו למי שנצרך למעות, וכי בריבוי מעשים יש ריבוי מצוות, סו"ס לאחר הנתינות הרבות הוציא האדם מכיסו את אותו סכום בדיוק שהיה מוציא בנתינה אחת, ומה לי אם נתן סכום זה לאדם אחד או להרבה אנשים, הגע עצמך, האם מי שמניח תפילין כל היום בלי לחלוץ אותן מקיים פחות מצוות מאשר מי שהוצרך לחלוץ את תפיליו כמה פעמים והוא מניחן פעם אחת פעם, פשיטא שאינו מקיים פחות מצוות, ואף שהחולץ את תפיליו וחוזר ומניחן מברך בכל פעם, אין בריבוי הברכות ריבוי מצוות, אלא טעמו משום שהפסיק באופן שמחייב אותו לברך שוב, אך פשיטא שאין בהנחת התפילין בפעם הנוספת ריבוי נוסף של מצוה על פני אותו שלא הסירן מעליו. וא"כ יש להתבונן מאי שנא מצוות צדקה שריבוי הנתינות [באותו הסכום²] יש בו ריבוי מצוות³.

ב) עיין בלשון המאירי באבות פ"ג שכתב בתו"ד שהנותן חמש מאות זהובים לחמש מאות עניים עדיף על פני מי שנותן אלף זהובים לעני אחד. ולשון הרמב"ם בפירוש המשנה המובאת להלן היא, וכן בתורה אין שכר מי שפדה אסיר במאה דינר, או נתן צדקה לעני במאה דינר שהיו די מחסורו, כמו מי שפדה עשרה אסירים, או השלים חסרון עשרה עניים, ואפילו בעשרה דינרים.

ג) עיין בספר לקח טוב לרבי יוסף ענגיל כלל ט"ו שהביא דברי הר"ן סוף יומא שחולה מסוכן בשבת עדיף שישחטו לו בהמה בשבת ויעבור על איסור סקילה החמור פעם אחת, מאשר שיאכל כמה כזיתים של נבילה שבכל כזית עובר איסור, וטעמו שריבוי העברות בלאו דנבילה חמיר טפי מפעם אחת לאו שיש בו סקילה, ודן לומר דלדבריו לא בעינן לדברי הרמב"ם שקונה בנתינות הרבות את מעלת הנדיבות, אלא יש מעלה בעצם בנתינות המרובות דמרויח בזה כמה מצוות.

ה. עוד יש לעיין, האם דברים אלו נאמרים בכל גוונא, גם כאשר התועלת בנתינה מרובה לעני אחד יכולה להיטיב עם המקבל יותר מאשר ייטיבו הנתינות המועטות לעניים הרבים. ואת"ל דגם בכה"ג עדיף טפי לתת לעניים רבים, הדבר צריך תלמוד, וכי מצות צדקה עניינה להרבות שכר טוב לנותן, הרי פשוט וברור שתכליתה ועניינה היא לעזור למקבל, ואמאי מעדיפים בשיקולים של הנתינה את התועלת שיש לנותן הצדקה ולא מעדיפים טפי את השיקולים של מקבל הצדקה.

ו. והנה בספר אהבת חסד שהובא לעיל אות א', כתב בתוה"ד וז"ל ואם האחד שרוצה להלוות לו הסך המרובה יועיל לו בהלוואתו שלא יתמוטט לגמרי אפשר שהוא קודם דבזה מקיים ג"כ מה שאמר הכתוב "וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו" וגו' ובדידהו ליכא רק מ"ע דהלואה ועיין.

מבואר מדבריו שגם בכה"ג לא ברירא לחפץ חיים זצ"ל שיש להעדיף את הנתינה המרובה, ואילולי שהיה מקיים בנתינה המרובה את מה שכתוב "וכי ימוך", היה פשיטא שעדיף לתת את הנתינות המועטות, והדברים כאמור צ"ב.

ז. עוד יש לברר האם הנהגה זו היא בתחילת דרכו של אדם כאשר הוא בצעירותו ועדיין לא קנה בנפשו את קנייני המצוות וכו', או שעד זקנה ועד שיבה תמיד עליו לנהוג "לפי רוב המעשה".

ח. גם יש לדון באדם המקפיד לתת מעשר או חומש, לא פחות ולא יותר, וידוע לו בכל חודש מה הסכום שעתיד להיות מחולק לצדקה, האם גם אצלו שייכת הנהגה זו "לפי רוב המעשה", או שאצל אדם כזה אין נפק"מ כלל איך יחלק את כספו, והשיקול היחיד שצריך לעמוד לפניו הוא התועלת שתהיה למקבלים. [נידון זה שייך גם במי שייחד סכום לעניים והניח אותו בתיבה אחת ובכל פעם שמגיע עני הוא מוציא מעט מעות מהתיבה ונותנם לו].

ט. וכן יש לעיין בנוהג שמקובל כהיום שאדם חותם על הוראת קבע ואינו נותן כל פעם נתינה בידו של העני, האם נחשב הדבר כנתינות הרבה שהוא מרגיל נפשו לטוב ע"י פעולות הרבות ומשיג קנין חזק לנפשו הרבה יותר מהשני שלא התגבר על יצרו רק פ"א [פירוש, כיון שיכול בכל חודש לבטל את הוראת הקבע, ובזה שלא ביטל התגבר על יצרו] או כיון שבפועל חתם פעם אחת על ההוראה, ואינו מתבונן בכל פעם מחדש על הנתינה, אין זה נחשב לגביו כנתינות הרבה.

י. והנה כיון שמקור הדברים הוא בדברי הרמב"ם, יש להתבונן בכוונת דבריו, ונביא בזה את לשונו בפירוש המשנה פ"ג מאבות משנה ט"ו, שהמעלות לא יושגו לפי שיעור גודל המעשה, אלא לפי רוב מספר המעשה, וזה שהמעלות אמנם יושגו בכפול מעשי הטוב פעמים רבות, ובזה יושג הקנין, לא בשיעשה האדם מעשה אחד גדול ממעשי הטוב, שבזה לבדו לא יושג קנין. משל זה, שהאדם אם יתן למי שראוי אלף דינר,

בפעם אחת ולאיש אחד, לא תושג לו מעלת הנדיבות בזה המעשה האחד הגדול, כמו שתושג למי שיתנדב אלף פעמים באלף דינר, ויתן כל דינר מהם על צד הנדיבות, לפי שזה ייכפל על ידו מעשה הנדיבות אלף פעמים, ויושג קנין חזק, וזה פעם אחת בלבד התעוררה הנפש התעוררות גדולה למעשה טוב, ואחר כך פסקה מזה. וכן בתורה אין שכר מי שפדה אסיר במאה דינר, או נתן צדקה לעני במאה דינר שהיו די מחסורו, כמו מי שפדה עשרה אסירים, או השלים חסרון עשרה עניים, ואפילו בעשרה דינרים, ולזה תקיש, וזה הוא ענין אומרו לפי רוב המעשה אבל לא על פי המעשה.

לכאורה ריהטת דברי הרמב"ם שענין ריבוי המעשים אינו מרבה במצוות אלא מרגיל את האדם במצוות, ואין כוונת דבריו שריבוי המעשים יש בו ריבוי מצוות, אלא הוא על דרך ההנהגה הראויה שיבור לו האדם בקנין המצוות שיהיו אצלו בבחינת יתד שלא תמוט. וזהו שכתב הרמב"ם לפי שזה ייכפל על ידו מעשה הנדיבות אלף פעמים, ויושג קנין חזק, וזה פעם אחת בלבד התעוררה הנפש התעוררות גדולה למעשה טוב, ואחר כך פסקה מזה.

יא. אלא שכתב בהמשך הדברים וז"ל וכן בתורה אין שכר מי שפדה אסיר במאה דינר, או נתן צדקה לעני במאה דינר שהיו די מחסורו, כמו מי שפדה עשרה אסירים, או השלים חסרון עשרה עניים, ואפילו בעשרה דינרים, ולזה תקיש. ולכאורה משמעות לשון זו מורה שהרמב"ם בא להוסיף ולומר שלא רק בקניית הרגל המצוות יש ענין בריבוי המעשים אלא גם במתן שכרן ריבוי המעשים יש בו ריבוי שכר.

יב. ועיין בדברי המאירי בפירושו על מסכת אבות פ"ג וז"ל וכן פי' גדולי המחברים ז"ל בענין והכל לפי רוב המעשה, שיתמיד במעשים הטובים ולא שיפליג פעם אחת בפועל ואחר כך יעזבנו לאורך ימים, אבל טוב לו שיחזיק בה מעט מעט פעם אחר פעם ששלמות המידות והמעלות אמנם יהיה בכפול מעשה הטוב ובהתמיד עליהם פעמים רבות לא בעשייתה פעם אחת דבר גדול וכן בכל המידות.

מבואר מדבריו שהבין בכוונת דברי הרמב"ם, שריבוי המעשים עניינו הוא קניית מידה זו ולא ריבוי מצוות.

יג. ולכן נראה טפי בכוונת דברי הרמב"ם, שענין רוב המעשה הוא על דרך המוסר וההנהגה לקניית המידות, אבל אין להכריח שיש בריבוי המעשים ריבוי מצוות. ואם כנים הדברים נראה לכאורה דאין ליתן בזה כלל קבוע לילך אחר רוב המעשים, אלא יש לברר בכל מקרה גופו מה הצורך היותר נכון, וכנ"ל.

